

Jacek Krochmal
Archiwum Główne
Akt Dawnych,
Warszawa

**PROGRAM „PRZYWRACANIE
PAMIĘCI O POLAKACH
Z KRESÓW WSCHODNICH”**

Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD) gromadzi archiwalia wytworzone na terytorium Rzeczypospolitej w jej granicach historycznych¹. Ważne miejsce zajmują wśród nich księgi i akta metrykalne mieszkańców byłych Kresów Wschodnich, które niezbyt poprawnie nazywane są aktami zabużańskimi. Ścisłej rzecz biorąc, materiały te powstały w różnych okresach historycznych na terytorium obejmującym wschodnią część II Rzeczypospolitej², która w wyniku następstw II wojny światowej została włączona do Związku Radzieckiego. Sytuację tę usankcjonowała polsko-radziecka umowa o granicy państwowej z 16 VIII 1945 r. Księgi i akta metrykalne z Kresów Wschodnich zostały przemieszczone do Polski, wraz z tamtejszą ludnością, w ramach akcji repatriacyjnej w latach 1945–1948, a częściowo także przy okazji późniejszej rewindykacji archiwaliów o proveniencji polskiej z ZSRR przeprowadzonej w latach 1957–1964³. Docelowym miejscem przechowywania ksiąg i akt metrykalnych z Kresów Wschodnich jest AGAD⁴. Obecnie zgromadzone są w nim

¹ Szczegółowe dane na temat zasobu archiwalnego AGAD zestawiono w publikacji *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. Informator o zasobie archiwalnym*, red. D. Lewandowska, wyd. 2, Warszawa 2008.

² Najstarsze księgi i akta metrykalne pochodzą z przełomu XVI i XVII w., mówimy więc tutaj o terytorium II Rzeczypospolitej, ale w kontekście dziedzictwa kulturalnego wytworzonego na nim również w okresie wcześniejszym.

³ Zob. K. Wróbel-Lipowa, *Rewindykacja archiwaliów polskich z ZSRR w latach 1945–1964*, Lublin 1982; J. Krochmal, *Materiały archiwalne o polskiej proveniencji terytorialnej w zbiorach ukraińskich*, [w:] *Dziedzictwo archiwalne we współpracy Polski i Ukrainy. Архівна спадщина у співпраці Польщі і України*, red. W. Stępiak, Warszawa 2009, s. 211–239.

⁴ Archiwum to – jako miejsce gromadzenia ksiąg i akt metrykalnych z Kresów Wschodnich – zostało wskazane w par. 28, ust. 3 rozporządzenia ministra spraw wewnętrznych i administracji z dn. 26 X 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania aktów stanu cywilnego, sposobu prowadzenia ksiąg stanu cywilnego, ich kontroli, przechowywania i zabezpieczania oraz

księgi metrykalne, począwszy od najstarszych, aż do tych, których wpisy kończą się na roku 1912 (choć zdarzają się odstępstwa od tej zasady). Księgi metrykalne zamknięte po 1912 r. znajdują się w tzw. Archiwum Akt Zabuzzańskich Urzędu Stanu Cywilnego m. st. Warszawy⁵. Urząd ten sukcesywnie przekazuje do AGAD kolejne księgi metrykalne, dla których upłynął 100-letni okres od daty ich zamknięcia⁶. Zasada ta wynika z ograniczeń prawnych związanych ze 100-letnią karencją w bezpośrednim udostępnianiu zapisów metrykalnych⁷.

W zasobie AGAD księgi i akta metrykalne wchodzi w skład dziewięciu zespołów i zbiorów archiwalnych o łącznym rozmiarze 6983 jednostek archiwalnych (dalej: j.a.). Powstały one w latach 1590–1945. Najstarszą jest księga metrykalna z rzymskokatolickiej parafii Rumno w diecezji przemyskiej, której wpisy pochodzą z 1590 r. W księgach i aktach metrykalnych rejestrowano najważniejsze zdarzenia z życia ludności Kresów Wschodnich, a więc urodziny (chrzty), śluby, zgony, rzadziej konfirmacje i zapowiedzi przedślubne, czasami odnotowywano w nich także inne informacje⁸. Księgi metrykalne prowadzone były przez duchownych wypełniających obowiązki urzędników stanu cywilnego⁹, dzięki czemu zarejestrowane zostały dane dotyczące ludności wszystkich narodowości i wyznań, która zamieszkiwała omawiane tereny. Specyfika akt metrykalnych sprawia, że informacje o tej ludności były pogrupowane w ramach wspólnot religijnych. Odnotowani zostali w nich zatem wyznawcy różnych religii (chrześcijanie i żydzi), wyznań religijnych (katolickiego, prawosławnego, protestanckiego) oraz obrządków katolickich (łacińskiego, greckiego, ormiańskiego) z obszaru rzymsko- i greckokatolickiej archidiecezji lwowskiej oraz diecezji łuckiej, przemyskiej, stanisławowskiej i – fragmentarycznie – wileńskiej (zob. tabele 5–6).

wzorów aktów stanu cywilnego, ich odpisów, zaświadczeń i protokołów (DzU z 1998 r., nr 136, poz. 884). Na temat losów ksiąg i akt metrykalnych po ich repatriacji do Polski zob. *Archiwum Główne...*, s. 461, 463–464, 466, 468–469, 471–473, 547, 550, 553, 562.

⁵ Jest to III Wydział Rejestracji Stanu Cywilnego i Ksiąg Zabuzzańskich USC, mieszczący się w Warszawie przy ul. ks. Ignacego Kłopotowskiego 1/3.

⁶ *Archiwum Główne...*, s. 461.

⁷ Zob. wyżej, przyp. 4 (Rozporządzenie ministra spraw wewnętrznych i administracji z dnia 26 X 1998 r.).

⁸ Na temat przydatności źródłowej ksiąg metrykalnych zob. D. Lewandowska, *Księga metrykalna parafii ormiańskiej w Złoczowie (1685–1787) jako przyczynek do dziejów Ormian w Polsce*, „Miscellanea Historico-Archivistica” 2008–2009, t. 15–16, s. 145–151; eadem, *Ślady dziejów Żółkwi, jej właścicieli i mieszkańców w księgach metrykalnych parafii św. Wawrzyńca i Stanisława w Archiwum Głównym Akt Dawnych*, „Miscellanea Historico-Archivistica” 2012, t. 19, s. 285–309.

⁹ A. Krochmal, M. Proksa, *Akta metrykalne w zasobie Archiwum Państwowego w Przemyślu*, Przemyśl 1998, s. 6–11; *Księgi metrykalne i stanu cywilnego w archiwach państwowych w Polsce*. Informator, oprac. A. Laszuk, Warszawa 2000, s. I–V.

W ostatnim czasie w archiwach obserwowane jest nasilające się zainteresowanie księgami i aktami metrykalnymi ze strony użytkowników instytucjonalnych i prywatnych, krajowych i zagranicznych, zarówno profesjonalistów, jak i amatorów. Są to urzędy, prywatne firmy zajmujące się wykonywaniem płatnych usług genealogicznych, a także historycy i genealodzy prowadzący badania indywidualne. Najliczniejszą grupę stanowią osoby prywatne zwracające się do archiwum drogą korespondencyjną z prośbą o odszukanie informacji o swych przodkach zamieszkujących dawne ziemie wschodnie Rzeczypospolitej, także w okresie utraconej przez Polskę państwowości. Księgi metrykalne i akta stanu cywilnego z Kresów Wschodnich od lat należą do najczęściej wykorzystywanych zespołów archiwalnych. W związku z zachodzącymi w ostatnich latach zmianami prawnymi związanymi z możliwością ubiegania się o przyznanie Karty Polaka, wśród użytkowników zagranicznych zainteresowanych aktami metrykalnymi z Kresów Wschodnich wyraźnie wzrosła liczba kwerend od osób poszukujących potwierdzenia swych polskich korzeni. Zainteresowanie aktami metrykalnymi nasila się co roku, wraz z powiększaniem się części zasobu spełniającej kryteria prawne ich udostępniania.

Warto przypomnieć, że począwszy od lat 60. XX w. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych koordynowała akcję masowego mikrofilmowania materiałów archiwalnych znajdujących się w zasobach archiwów państwowych. Dzięki temu powstały mikrofilmy zabezpieczające i kopie użytkowe archiwaliów, udostępniane w pracowniach naukowych archiwów. Akcją mikrofilmowania objęto wówczas także księgi i akta metrykalne, z których większość została skopiowana¹⁰.

Podsumowując, można stwierdzić, że dotychczas AGAD udostępniał akta metrykalne z Kresów Wschodnich w trojaki sposób:

1. poprzez bezpośrednie udostępnianie oryginałów akt lub ich kopii (mikrofilmu) w pracowni naukowej archiwum,
2. wypożyczając mikrofilmy do innych archiwów,
3. wykonując kwerendy genealogiczne w odpowiedzi na nadsyłane do archiwum prośby użytkowników z kraju i zagranicy.

Dane szczegółowe dotyczące charakteru udostępniania archiwaliów zestawiono w tabelach nr 1–3. Wyjaśnienia wymaga zauważalne w 2011 r. (zob. tabela 1–2) zmniejszenie liczby użytkowników Pracowni Naukowej oraz liczby udostępnionych jednostek archiwalnych – było to spowodowane zamknięciem

---

¹⁰ Mikrofilmowano głównie akta, dla których upłynął już okres 100-letniej karencji na ich udostępnianie. Według danych z 2012 r. w AGAD znajduje się łącznie 724 555 klatek mikrofilmu ksiąg i akt metrykalnych z dziewięciu zespołów i zbiorów archiwalnych wymienionych w tabeli 5.

pracowni na czas remontu Archiwum, przeprowadzanego w okresie od czerwca do grudnia 2011 r.

Tabela 1. Użytkownicy zasobu AGAD w latach 2009–2012

Rok	Liczba użytkowników Pracowni Naukowej AGAD	
	ogółem	w tym genealodzy
2009	1145	361 (31,5%)
2010	1070	309 (28,9%)
2011	841	254 (30,2%)
2012	933	244 (26,1%)

Podstawa: Sprawozdanie opisowe z działalności Archiwum Głównego Akt Dawnych za rok 2009; Sprawozdanie opisowe z działalności Archiwum Głównego Akt Dawnych w 2010 r.; Archiwum Głównego Akt Dawnych. Sprawozdanie opisowe za rok 2011; Archiwum Głównego Akt Dawnych. Sprawozdanie opisowe za rok 2012 (registratura AGAD).

Tabela 2. Struktura udostępniania zasobu AGAD w latach 2009–2012

Rok	Liczba udostępnionych j.a.					
	w Pracowni Naukowej AGAD		w innych archiwach (wypożyczenia międzyarchiwalne)		łącznie	
	ogółem*	w tym do celów genealogicznych	ogółem	w tym do celów genealogicznych	ogółem	w tym do celów genealogicznych
2009	15132	4681 (30,9%)	8926	4677 (52,4%)	24058	9358 (38,9%)
2010	14010	3949 (28,2%)	9560	4760 (49,8%)	23570	8709 (36,9%)
2011	10601	3176 (29,9%)	9787	5363 (54,8%)	20388	8539 (41,9%)
2012	12932	3480 (26,9%)	12869	5663 (44,0%)	25801	9143 (35,4%)

Podstawa: jak w tabeli 1.

* w statystyce nie uwzględniono mikrofilmów udostępnianych w Pracowni Naukowej AGAD, sprowadzanych w ramach wypożyczeń międzyarchiwalnych z innych archiwów.

Analiza danych dotyczących struktury udostępniania archiwaliów pozwala stwierdzić, że niemal co trzeci użytkownik odwiedzający Pracownię Naukową AGAD przychodzi do niej w celu prowadzenia badań genealogicznych. W konsekwencji niemal 30% udostępnianych archiwaliów to księgi i akta metrykalne. Warto jednak zauważyć, że użytkownicy zamiejscowi, korzystający z mikrofilmów wypożyczonych przez AGAD do innych archiwów w Polsce,

najczęściej zamawiają mikrofilmy ksiąg metrykalnych (około 50% wypożyczeń). Zsumowanie tych danych upoważnia do stwierdzenia, że ponad 35% jednostek archiwalnych udostępnianych z zasobu AGAD stanowią księgi i akta metrykalne z Kresów Wschodnich.

Zainteresowanie aktami metrykalnymi jeszcze bardziej uwidacznia się przy analizie danych dotyczących zainteresowań użytkowników AGAD nadsyłających drogą korespondencyjną prośby o odszukanie interesujących ich materiałów. Wśród tego rodzaju zapytań liczebnie wyraźnie dominują kwerendy genealogiczne, stanowiące ponad 65% wszystkich spraw kierowanych do archiwum (zob. tabela 3). Dane zestawione w tabeli 3 pozwalają dostrzec zmniejszenie się w 2010 r. liczby kwerend (o 32,5%) w stosunku do stanu z roku 2009 – było to spowodowane wyraźnym spadkiem liczby kwerend związanych z poszukiwaniem dokumentacji potwierdzającej posiadanie mienia i repatriacji z dawnych Kresów Wschodnich Rzeczypospolitej. Widoczny jest też odnotowany w 2011 r. wzrost liczby kwerend zagranicznych, będący wynikiem większego zainteresowania poszukiwaniem danych do Karty Polaka.

Tabela 3. Kwerendy wykonane w AGAD w latach 2009–2012

Rok	Liczba kwerend			
	ogółem			w tym genealogiczne
	Łącznie	w tym krajowe	w tym zagraniczne	
2009	2171	1401	770	1413 (65,1%)
2010	1466	857	609	993 (67,7%)
2011	1891	1019	872	1251 (66,1%)
2012	1708	902	806	1210 (70,8%)

Podstawa: jak w tabeli 1.

Dominacja zagadnień genealogicznych skłania do postawienia pytania o miejsce ksiąg i akt metrykalnych w strukturze zasobu archiwalnego AGAD. Odpowiadając na to pytanie, trzeba stwierdzić, że – biorąc pod uwagę rozmiary zespołów liczone w jednostkach archiwalnych i metrach bieżących – księgi i akta metrykalne stanowią bardzo niewielką część zasobu Archiwum Głównego¹¹, obejmującą zaledwie około 2,5% zgromadzonych w nim materiałów archiwalnych (zob. tabela 4).

¹¹ Dane procentowe odnoszą się do obecnego stanu zasobu AGAD. Warto w tym miejscu przypomnieć, że podczas II wojny światowej ok. 95% zasobu tego archiwum uległo zniszczeniu; zob. *Straty archiwów i bibliotek warszawskich w zakresie rękopiśmiennych źródeł historycznych*, t. 1: *Archiwum Główne Akt Dawnych*, red. A. Stebelski, Warszawa 1957.

Tabela 4. Księgi i akta metrykalne w strukturze zasobu archiwalnego AGAD w 2012 r.

Zasób AGAD							
Daty skrajne	Ogółem			Daty skrajne	w tym księgi i akta metrykalne		
	Liczba				Liczba		
	zespo- łów	j.a.	mb.		zespo- łów	j.a.	mb.
1155– 2008	464	314562	6496,55	1590– 1945	9 (1,9%)	7312 (2,3%)	189,98 (2,9%)

Podstawa: Archiwum Główne Akt Dawnych. Sprawozdanie opisowe za rok 2012 (registratura AGAD); Baza ewidencji zasobu SEZAM (stan na dzień 31 XII 2012 r.).

Podobnie wypada ocena miejsca metrykaliów w strukturze chronologicznej zasobu archiwalnego AGAD. Z tej perspektywy również nie zajmują one czołowej pozycji, nie obejmują bowiem jego najstarszej części¹². Analogicznie ocenić należy metrykalia z punktu widzenia ich wartości historycznej¹³, choć trzeba pamiętać, że to bardzo subiektywne kryterium. Wprawdzie zawierają one bezcenne informacje dotyczące poszczególnych osób i rodzin, jest to także podstawowy materiał źródłowy do badań genealogicznych i demograficznych, jednak znaczenie informacji zawartych w aktach metrykalnych trudno porównywać z materiałem informacyjnym zawartym w zespołach i zbiorach archiwalnych zawierających dokumenty królewskie, traktaty międzynarodowe, produkty kancelarii królewskiej oraz archiwalia wytworzone przez centralne organy państwa polskiego (I Rzeczypospolitej, Księstwa Warszawskiego, Królestwa Polskiego)¹⁴.

¹² Najstarszy dokument przechowywany w AGAD pochodzi z 1155 r. Zespoły ksiąg i akt metrykalnych zawierają materiały z okresu od 1590 do 1945 r., jednak główna ich część pochodzi z XIX i I. poł. XX w. (zob. tabela 5).

¹³ W podziale na kategorie A1–A2–A3 akta metrykalne zaliczają się do ostatniej grupy (A3). Nie oznacza to jednak, że są one mniej ważne od innych materiałów archiwalnych, jako że wszystkie materiały archiwalne (kategorii A), niezależnie od przydzielenia ich do wymienionych podgrup, są przechowywane wiecznie; zob. J. Krochmal, *Zasady uproszczonego opracowania zasobu archiwalnego*, „Archeion” 2002, t. 104, s. 41.

¹⁴ Przykładami najcenniejszych zespołów i zbiorów w zasobie AGAD są: Zbiór dokumentów pergaminowych (1155–1939), Metryka Koronna (1414–1820), Archiwum Koronne Warszawskie (1455–1796), Archiwum Skarbu Koronnego (1388–1826), Archiwum Królestwa Polskiego (1499–1822), Tzw. Metryka Litewska (1448–1808), Archiwum Publiczne Potockich (1551–1879), Archiwum Sejmu Czteroletniego (1788–1792), Archiwum Warszawskie Radziwiłłów (1190–1947), Sejm Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego (1808–1830), Rada Ministrów Księstwa Warszawskiego (1806–1813), Rada Stanu i Rada Ministrów Księstwa Warszawskiego (1807–1815), I Rada Stanu Królestwa Polskiego (1810–1832), II Rada Stanu Królestwa Polskiego (1807–1853), III Rada Stanu Królestwa Polskiego (1819–1886), Rada Administracyjna Królestwa Polskiego (1815–1866), Władze Centralne Powstania Listopadowego 1830–1831 (1828–1845). Zob. *Archiwum Główne...*, passim.

Mimo to właśnie księgi i akta metrykalne z Kresów Wschodnich od lat cieszą się największym i wciąż niesłabnącym zainteresowaniem użytkowników.

Zainteresowanie wspomnianymi dokumentami zostało dostrzeżone w AGAD, co zaowocowało przygotowaniem – przy wsparciu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych – programu o nazwie *Przywracanie pamięci o Polakach z Kresów Wschodnich*. Na wybór nazwy miały wpływ zarówno proveniencja terytorialna akt metrykalnych i pochodzenie osób w nich opisywanych, jak i chęć docenienia roli i znaczenia ludności różnych wyznań i narodowości zamieszkujących ziemie wschodnie dawnej Rzeczypospolitej.

Program ten ma na celu radykalne poszerzenie możliwości korzystania z materiałów archiwalnych, w tym przypadku ksiąg i akt metrykalnych przechowywanych w Archiwum Głównym. Obok dotychczasowych – przedstawionych powyżej – trzech tradycyjnych sposobów udostępniania archiwaliów postanowiono odpowiedzieć na zapotrzebowanie użytkowników dostępem on-line do kopii cyfrowych tych materiałów. Realizacja projektu polega zatem na masowej digitalizacji ksiąg i akt metrykalnych, połączonej z ich udostępnianiem. To ostatnie realizowane jest zarówno w Pracowni Naukowej AGAD (stanowiska komputerowe, sieć Wi-Fi), jak też w sieciach rozległych, tj. on-line za pośrednictwem Internetu. Jednocześnie zaznaczyć trzeba, że umożliwienie dostępu do kopii cyfrowych metrykaliów nie oznacza zarzucenia dotychczasowych, „tradycyjnych” sposobów udostępniania tych materiałów. Dostęp do kopii cyfrowych będzie jedynie kolejnym sposobem ich udostępniania, znacznie poszerzającym krąg odbiorców, jak też możliwości wykorzystywania i opisywania opublikowanych materiałów.

Wśród istotnych elementów programu wymienić trzeba także kwestie związane z ochroną zasobu. Skopiowanie wszystkich ksiąg i akt metrykalnych pozwoli udostępniać wyłącznie ich kopie, oryginały zaś będzie można bezpiecznie i długotrwale przechowywać w magazynach archiwalnych, dzięki czemu zabezpieczone zostaną przed ewentualnymi uszkodzeniami związanymi z ich udostępnianiem.

Jak wspomniano, skanowaniem objęto wszystkie dziewięć zespołów i zbiorów akt metrykalnych z Kresów Wschodnich, które obecnie znajdują się w zasobie AGAD. Szczegółowe dane dotyczące tych zespołów zestawiono w tabeli 5.

Pod względem rozpiętości chronologicznej najbardziej reprezentatywne są rzymskokatolickie akta metrykalne, które pochodzą z okresu od 1590 do 1945 r. Metrykalia o proveniencji katolickiej dominują również pod względem liczby poddanych skanowaniu ksiąg i akt metrykalnych (48,6% j.a.). Ważną

Tabela 5. Księgi i akta metrykalne z Kresów Wschodnich z zasobu AGAD objęte skanowaniem

Lp.	Nr zespołu	Nazwa zespołu	Daty skrajne	Liczba j.a.	mb.
1	298	Księgi metrykalne parafii obrządku greckokatolickiego z terenów archidiecezji lwowskiej, diecezji przemyskiej i stanisławowskiej	1728–1943	418	16,50
2	299	Księgi metrykalne gmin ewangelickiego, augsburskiego i helweckiego wyznania	1767–1939	276	8,13
3	300	Księgi metrykalne gmin wyznania mojżeszowego z terenów tzw. zabużańskich	1814–1939	3179	82,60
4	301	Księgi metrykalne parafii wyznania rzymskokatolickiego z terenu archidiecezji lwowskiej	1604–1945	1980	49,05
5	302	Księgi metrykalne i akta parafii wyznania prawosławnego z Wołynia i Polesia	1823–1909, 1911, 1923–1924, 1929–1939	22	0,62
6	436	Księgi metrykalne parafii wyznania rzymskokatolickiego z diecezji łuckiej i wileńskiej	1799–1905	1085	20,18
7	437	Księgi metrykalne parafii wyznania rzymskokatolickiego z diecezji przemyskiej	1590, 1600–1943	70	3,01
8	439	Księgi metrykalne gmin wyznania ewangelicko-augsburskiego z terenów zachodnich guberni Cesarstwa Rosyjskiego (wschodnich województw II Rzeczypospolitej)	1790–1940	265	9,41
9	456	Księgi metrykalne i akta parafii i gmin różnych wyznań i obrządków (Ormianie, Autokefaliczna Cerkiew Prawosławna, baptyści, menonici, ewangeliczni chrześcijanie) z terenów tzw. zabużańskich	1685–1942	17	0,48
Razem				7312	189,98

Podstawa: jak w tabeli 4.

grupę wśród skanowanych materiałów zajmują księgi i akta metrykalne gmin izraaelickich (43,5%), zachowane z lat 1814–1939. Tak duża ich reprezentacja wynika z miejsca, jakie ludność żydowska zajmowała w strukturze demograficznej Kresów Wschodnich. Szczegółowe dane dotyczące struktury wyznaniowej metrykaliów zestawiono w tabeli 6.

Tabela 6. Struktura religijno-wyznaniowa ksiąg i akt metrykalnych z Kresów Wschodnich

Religia	Wyznanie/obrzędok	Liczba		Razem	
		j.a.	mb.	j.a.	mb.
chrześcijanie	katolicy, w tym:	3554 (48,6%)	88,76 (46,7%)	4133 (56,5%)	107,25 (56,5%)
	obrzędku łacińskiego	3135 (42,9%)	72,24 (38,0%)		
	obrzędku greckiego	418 (5,7%)	16,50 (8,7%)		
	obrzędku ormiańskiego	1 (0,01%)	0,02 (0,01%)		
	prawosławni	23 (0,3%)	0,64 (0,3%)		
	protestanci	556 (7,6%)	17,85 (9,4%)		
żydzi	żydzi	3179 (43,5%)	82,60 (43,5%)	3179 (43,5%)	82,60 (43,5%)

Podstawa: jak w tabeli 4.

W ramach programu *Przywracanie pamięci o Polakach z Kresów Wschodnich* zeskanowano łącznie ponad 850 tys. stron ksiąg i akt metrykalnych, a więc kilka milionów wpisów metrykalnych. Program dotyczy zatem możliwości upowszechnienia zapisów dotyczących właśnie takiej liczby osób zamieszkujących w przeszłości Kresy Wschodnie Rzeczypospolitej. Należy jednak wyraźnie podkreślić, że nie wszystkie skany zostaną od razu udostępnione w Internecie. Pamiętać trzeba o ograniczeniach prawnych związanych ze 100-letnią karencją w bezpośrednim udostępnianiu akt metrykalnych. Obecnie możliwe jest ich udostępnianie z ksiąg zamkniętych (zakończonych) w roku 1912, a więc z okresu od 1590 do 1912 r. Pozostałe księgi, obejmujące wpisy z lat 1913–1945, będą udostępniane w kolejnych latach, w miarę upływu 100-letniej karencji.

Rozległość i pracochłonność opisywanego projektu sprawiła, że przy jego realizacji AGAD korzystało ze wsparcia innych instytucji i środowisk. Program

obejmujący digitalizację ksiąg metrykalnych i udostępnianie ich kopii cyfrowych finansowany jest ze środków Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych¹⁵. Dzięki pozyskanemu dofinansowaniu masowa digitalizacja ksiąg i akt metrykalnych mogła zostać powierzona wyspecjalizowanym firmom zewnętrznym wyłonionym w drodze postępowania przetargowego. Skanowanie akt i ksiąg metrykalnych jest wykonywane z mikrofilmów zabezpieczających (kopii użytkowych) przechowywanych w AGAD, a w przypadku stwierdzenia ich uszkodzeń powstałych w wyniku udostępniania w Pracowni Naukowej – z mikrofilmów (kopii „matek”) wypożyczonych z Centralnego Magazynu Mikrofilmów w Narodowym Archiwum Cyfrowym. W razie braku mikrofilmów skanowane są oryginały (rękopisy) ksiąg i akt metrykalnych. Część archiwaliów zagrożonych destrukcją przed oddaniem do skanowania poddano zabiegom konserwacyjnym w Centralnym Laboratorium Konserwacji Archiwaliów AGAD.

Z uwagi na zakres projektu obejmującego masową digitalizację metrykaliów, a następnie udostępnianie ich skanów niezbędne było podzielenie jego realizacji na kilka etapów. W pierwszym z nich (realizowanym od maja do grudnia 2012 r.) przeprowadzona została digitalizacja ksiąg i akt metrykalnych. Skany podłączono do inwentarzy zespołów i zbiorów archiwalnych dostępnych na dedykowanej stronie internetowej AGAD¹⁶. Planowane jest zaproszenie do projektu przedstawicieli środowisk genealogów (np. z Polskiego Towarzystwa Genealogicznego, Jewish Records Indexing – Poland i innych), wspólnie z którymi uzgodnione zostaną zasady opracowania udostępnianych metrykaliów. Trzeba wyraźnie podkreślić, że AGAD ma zamiar udostępniać skany ksiąg metrykalnych, ale nie będzie ich indeksować ani też odpowiadać za poprawność wprowadzanych opisów. Indeksowaniem zajmą się wolontariusze-genealodzy. Poprawność połączenia przez nich wprowadzonego opisu z właściwym skanem będzie kontrolowana, trzeba jednak zastrzec, że kontrola ta nie obejmie prawidłowości odczytania zawartych w samym opisie aktu metrykalnego informacji. Wprowadzenie do bazy danych opisu każdego skanu możliwe będzie po zalogowaniu, co pozwoli na ustalenie autorstwa opisu. Autor będzie zatem ponosił odpowiedzialność za poprawność wpisanych przez siebie danych. W przypadku stwierdzenia błędów możliwa będzie ich weryfikacja przez autora bądź innych wolontariuszy-genealogów.

¹⁵ Dofinansowanie umożliwiło przeprowadzenie w 2012 r. digitalizacji ponad 850 tys. stron ksiąg i akt metrykalnych, a ponadto ok. 250 tys. stron akt z zespołu Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Polskiego (1768–1888).

¹⁶ Zob. <http://www.agad.gov.pl/inwentarze/testy.html> [31 V 2013 r.].

Realizacja programu *Przywracanie pamięci o Polakach z Kresów Wschodnich* jest korzystna z wielu punktów widzenia. Z myślą o upamiętnieniu mieszkańców Kresów Wschodnich wykonano i udostępniono, także za pośrednictwem Internetu, ponad 850 tys. stron ksiąg i akt metrykalnych, cieszących się ogromnym zainteresowaniem użytkowników. Jest to ważny element w działalności AGAD na polu poszerzania dostępu do jego zasobu archiwalnego. Z uwagi na czynniki wewnętrzne realizacja programu korzystnie wpłynęła także na sprawy związane z zabezpieczaniem zasobu poprzez konserwację uszkodzonych metrykaliów, a ponadto wykonanie kopii zabezpieczających i użytkowych, które będą udostępniane w zastępstwie przechowywanych w całości oryginałów.

Promocja projektu – zaprezentowanego pod nazwą *Redite ad fontes – źródła wspólnej pamięci. Księgi metrykalne z zasobu AGAD on-line* – odbyła się w AGAD w dniu 17 IV 2013 r. Wzięli w niej udział szefowie państwowych służb archiwalnych Polski – prof. Władysław Stępnia i Ukrainy – Olga Ginzburg.

Summary

The Program “Recovering Memory of Poles from the Eastern Hinterlands”

The Central Archives of Historical Records (hereafter AGAD) collects archival materials from the Polish Commonwealth within its historic boundaries. An important set among them is the collection of registral records of inhabitants of the Eastern Hinterlands, from territories which were once part of the Commonwealth, but currently are outside the eastern borders of Poland. In recent times there has been increased interest in these records, especially from genealogists. Interest grows with every passing year, as the size of the accessible portion of the resources increases (registral records are made accessible after 100 years from the date of creation). The scientific workshop of AGAD makes available originals of registral records and their microfilms, but there is a growing need for on-line access to digitized copies of the records. In response to this need, AGAD has mounted a project named *Recovering Memory of Poles from the Eastern Hinterlands*. Its purpose is the extensive digitization of registral records, together with their indexing and making them accessible. The goal is to make available, also via the Internet, over 850 thousand scans of records, meaning several million registral entries. Motivating this task was a desire to foster appreciation of the role and meaning of the citizens

(and their descendants) of various religious denominations and nationalities inhabiting the lands of the former Commonwealth, as well as internal considerations. Completion of the project will greatly benefit the safeguarding of this resource, through the creation of backup and usage copies of the archival materials.

AGAD holds nine collections of volumes of registral records of various denominations of the Eastern Hinterlands. These are registries of Roman Catholic parishes from the archdiocese of Lwów, and dioceses of Łuck, Przemyśl and – partially – Wilno from the years 1590–1945 (3,135 archival units, a.u.), registries of Uniate parishes from the archdiocese of Lwów, dioceses of Przemyśl and Stanisławów from 1728–1943 (418 a.u.), registry of the Armenian Catholic parish in Złoczów from 1685–1787 (1 a.u.), registries of Orthodox parishes from Volhynia and Polesia from 1823–1939 (23 a.u.), registries of Evangelical, Lutheran, Calvinist communities and Baptists, Mennonites and Evangelical Christians from 1767–1939 (556 a.u.), and also registries of Jewish communities from 1814–1939 (3,179 a.u.). All together, 7,312 volumes of registries from the years 1590–1945 are subject to scanning. The largest groups among them, in terms of number of volumes and chronological span, are Catholic (48.6%) and Jewish (43.5%) registries.

Scanning of records and registry volumes was done from backup microfilms available in AGAD and in the National Digital Archives, or, in the event such were not available, from the originals. Because of the large scope of the project, it was necessary to divide its execution into several stages. In the first of them (realized in 2012), registry volumes and archival inventories were scanned. From these, only about 10 registry volumes will be indexed, selected as typical for each denomination and each type of entry (births, marriages, deaths). Limiting indexing to this scale allows conducting tests which are necessary to create search engines and databases. The latter will contain minimal elements of archival description of individual registry entries, allowing rapid retrieval and connection to a specific scan. After the completion of the tests, the second stage of the project, to begin in 2013, will index the remaining registry volumes. Because of the special interest of genealogists in the years 1870–1912, volumes from those years will be scanned first. It is worth noting that, because of legal limitations, indexing and Internet access will be limited to volumes not subject to the 100-year waiting period from the time of entry. In the third stage, indexing and access will be extended (successively, as waiting periods expire) to registry volumes closed after 1912.

AGAD will make available the scans of registry volumes, but will not index them nor be held responsible for the correctness of the descriptions. Indexing will be performed by volunteer genealogists, whose work will be subject to controls as to the correctness the connection of a description with the proper scan. The description of the registral record will not be subject to

evaluation of the correctness of the information it contains. Entry of descriptions into the database will require logging in, which will establish the identity of the author of the description. The authors themselves will bear the responsibility for the correctness of data they enter. In the event errors are found, the information can be verified by the author or other volunteers.

In implementing this project, AGAD had the support of other institutions and circles. Financial support was partially provided by funds from the Head Office of State Archives, copies of backup microfilms were borrowed from the National Digital Archives, and the indexing of individual registral entries will be performed by volunteer genealogists.

Translated by Thaddeus Mirecki